

Овчаренко Н.А.,

доцент кафедри методики музичного виховання,
співу та хорового диригування
Криворізького педагогічного інституту
Державного вищого навчального закладу
«Криворізький національний університет»,
кандидат педагогічних наук, доцент

Семіотичний підхід у формуванні духовних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва

У статті висвітлюється актуальна проблема реалізації семіотичного підходу у формуванні духовних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва. Аналізується науково-теоретичний досвід музичної семіотики. Обґрунтовуються теоретичні аспекти використання семіотичного підходу в освіті вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: духовні цінності, семіотика, семіотичний підхід, майбутній учитель музичного мистецтва.

Овчаренко Н.А.

Семиотический подход в формировании духовных ценностей будущих учителей музыкального искусства

В статье освещается актуальная проблема реализации семиотического подхода в формировании духовных ценностей будущих учителей музыкального искусства. Анализируется научно-теоретический опыт музыкальной семиотики. Обосновываются теоретические аспекты использования семиотического подхода в образовании учителя музыкального искусства.

Ключевые слова: духовные ценности, семиотика, семиотический подход, будущий учитель музыкального искусства.

Ovcharenko N.A.

Semiotic Approach to Development of Future Music Teachers' Spiritual Values

The article examines an actual problem of semiotic approach implementation in the development of spiritual values of future teachers of musical art. Introduction of semiotic approach to development of future music teachers' spiritual values requires scientific discourse on theoretical aspects of its implementation. The following semiotic approach aims at multiaspectual and versatile comprehension of the meaning of music composition according to the systematic research of its musical language.

Musical composition, similar to sign of language, is a holistic material and ideal creation that includes significant and meaningful unity. It indicates that the sound of a musical composition in the minds of listeners is associated only with a certain complex of ideas, imagination and emotions (spiritual essence) that differ from sound but depend on it providing perception of music as determined meaning (M. Bonfeld). Future music teachers' continual music thinking is formed according to the research of musical language of composition as the type of artistic language that is presented at the level of sub signs. The analysis of music composition should include three components of semiotics: "semantics — relation of sign (subsign) and value, syntactics — relations between signs (or elements of signs), pragmatics — relation between signs and those, who use them". Providing semiotic analysis of musical composition according to three-component model of semiotics encourages future music teachers' deep understanding of sign and structure of language in music composition. Implementation of semiotic approach provides comprehension of artistic content of musical composition by future music teachers as well as development of their spiritual values.

Key words: spiritual values, semiotics, semiotic approach, future music teacher.

Постановка проблеми. Покращення якості мистецької освіти залежить значною мірою від удосконалення процесу формування духовних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва. Сучасним і перспективним напрямом вирішення цієї проблеми є застосування семіотичного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва, який спрямований на багатоаспектне і багатогранне осягнення ними смислу музичного твору через системне дослідження його музичної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій теорії мистецтва і педагогіки значно активізувалося вивчення механізмів впливу музичного мистецтва на духовний світ особистості, що відображено у наукових працях з філософії мистецтва (М.С. Каган, А.С. Ключев, Г.Г. Коломієць, В.К. Суханцева), музичної культурології і мистецтвознавства (Н.А. Герасимова-Персидська, О.І. Самойленко, В.В. Медушевський, Є.В. Назайкінський), мистецької педагогіки (О.М. Олексюк, Г.М. Падалка, О.П. Рудницька, О.П. Щолокова).

Важливе значення для дослідження означеної проблеми мають праці з музичної семіотики та герменевтики (М.Г. Арановський, М.Ш. Бонфельд, З. Лісса (Z. Lissa), В.Г. Москаленко, О.А. Сапсович, Дж. Стефани (G. Stefani), С.В. Шип). Однак реалізація семіотичного підходу у формуванні духовних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва потребує наукової розробки та обґрунтування.

Мета статті — обґрунтувати теоретичні аспекти реалізації семіотичного підходу у формуванні духовних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

Відповідно до мети визначено **завдання**: здійснити аналіз науково-теоретичного досвіду щодо базових понять дослідження; виявити методологічне значення застосування семіотичного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Сутність особистості людини визначається наявністю у неї сформованих цінностей, які, на думку О.Я. Ростовського, розглядаються як властивості того чи іншого суспільного предмета задовольняти потреби, бажання, інтереси соціального суб'єкта; характеризує його особистісний сенс для окремої людини і соціально-історичне значення для суспільства [8, 638]. До особливо важливих у структурі цінностей людини варто віднести духовні.

Саме тому формування духовних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва, діяльність яких спрямована на розвиток духовного потенціалу учнів, знаходиться в колі досліджень сучасних науковців. Обґрунтовуючи сутність духовного потенціалу особистості, О.М. Олексюк

визначає його функціональні компоненти: комунікативно-діалогову, яка реалізує Добро; евристично-пізнавальну, яка за сутністю є пошуком Істини; діяльнісно-практичну, спрямовану на творення Краси; ціннісно-орієнтаційну, яка орієнтує на саморозвиток [6, 98]. Формування цінностей у музично-педагогічному процесі створює фундамент для особистісно-мистецької світобудови майбутніх учителів, творчого професійного світо-моделювання, визначення музично-педагогічного простору відповідно до вироблених світоглядних переконань та ідеалів (Г.Й. Щербакова) [9].

У сучасній мистецько-педагогічній думці формування духовних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва пов'язується з процесом привласнення ними цінностей мистецької освіти та музичного мистецтва. Так, акцентуючи увагу на цінностях мистецької освіти, Г.М. Падалка говорить про необхідність спрямованості змісту навчання вчителя музики на їх формування та у цьому контексті на розвиток здатності до сприймання, оцінювання і творення в мистецтві [7, 146]. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва повинен включати навчальний матеріал, що забезпечує формування у них цінностей музичного мистецтва, зокрема: розуміння художнього смислу музичного твору, досконалості його музичної мови, виконавської інтерпретації та сценічного виконання.

Універсальним щодо виявлення художніх смислів через вивчення мови мистецьких творів є семіотичний підхід, знання якого привнесене з філософії та лінгвістики. Він за своєю сутністю є використанням лінгвістики музичної мови та лінгвістичного аналізу художнього тексту. У словниковій літературі поняття «семіотика» розглядається як учіння про знаки, наука про функціонування інформаційних знакових систем, за допомогою яких здійснюється спілкування у людському середовищі (природна мова, система мистецьких та наукових засобів передачі думок та почуттів тощо) [5, 589]. У наукових працях семіотичні терміни не отримали сталих трактувань. Термін «семіотика» ввів Дж. Локк ще у XVII ст., однак виникнення семіотики як науки про знаки припадає на кінець XIX — початок XX ст. і має завдячувати американському філософу Чарлзу Сендерсу Пірсу та швейцарському лінгвісту Фердинанду де Соссюру. Семіотика намагається створити мову для дослідження знаків незалежно від того, утворюють вони самі по собі мову чи є знаками науки, мистецтва (Ч. Морріс). На думку Ю.М. Лотмана, під семіотикою слід розуміти науку про комунікативні системи і знаки, які використовуються у процесі спілкування [4, 6].

У XXI ст. семіотичний підхід вийшов за рамки філософії, лінгвістики та знайшов широке методологічне застосування у мистецтвознавстві.

У творах мистецтва художні смисли подаються у закодованому вигляді. Зокрема, музика є своєрідним феноменом, спорідненим з іншими видами мистецтв, проте наділеним своєю специфікою. Музична проблематика, до якої належить і смислотворення, пов'язана із семіотикою, тобто музичною знаковістю і структурою мови (В.К. Суханцева). Застосування семіотичного підходу дає можливість майбутнім учителям музичного мистецтва виявити особливості мови музичних творів, що сприяє розкодуванню їх художніх смислів.

Досліджуючи проблему тексту і закладених у ньому смислів з позиції семіотичного підходу, Ю.М. Лотман зазначав, що текст являє собою механізм, утворений як система різнорідних семіотичних процесів, у континуумі яких циркулює деяке вихідне повідомлення [4, 9]. Таким чином, науковець чітко окреслює, що у полі зору семіотики знаходяться механізми утворення тексту. Художній текст можна розглядати як механізм, сконструйований таким чином, щоб він міг діяти безпосередньо, тобто незалежно від рефлексивної свідомості читача (глядача, слухача). Але призначення семантичного аналізу, вважає автор, полягає у тому, щоб такі структури віднайти і зрозуміти, як вони працюють. На відміну від літературного тексту, у музиці структури дані безпосередньо у нотному тексті, а смисл стає об'єктом рефлексії (М.Г. Арановський [1]).

На думку М.Ш. Бонфельда, будь-який музичний твір, подібний знаку мови, являє собою цілісне матеріально-ідеальне утворення, що містить єдність значимого і значущого. Це свідчить про те, що звучання музичного твору пов'язується у свідомості слухача з деяким тільки цьому твору

притаманним комплексом понять, уявлень, емоцій (духовних сутностей), що відрізняються від самого звучання, але знаходяться з ним у специфічній єдності, чим і забезпечується сприйняття музики як визначеного смислу [2, 16]. Через дослідження музичної мови твору як виду художньої мови, що опосередковується на рівні субзнаків (морфем, що мають широке поле потенційних знаків), у майбутніх учителів музичного мистецтва формується континуальне музичне мислення.

Науковець вважає, що цілісний музичний твір утворює цілісний знак, у якому елементи залежать від цілого, і навпаки — ціле залежить від елементів [2, 47]. Автор включає у дослідження всі три виміри семіотики: «семантику — тобто відношення знака (субзнака) і значення, синтактику — відношення, що виникають між знаками (чи елементами знаків), прагматику — відношення між знаками і тими, хто користується ними» [2, 74]. Завдяки теоретичним висновкам автора уможливується семіотичний аналіз вокального твору з урахуванням трикомпонентної структури семіотики, поетапність і цілісність дослідження його музичної мови.

Висновки. Таким чином, впровадження семіотичного аналізу музичного твору з позиції трикомпонентної моделі семіотики сприяє поглибленому розумінню майбутніми учителями музичного мистецтва знаковості і структури мови музичного твору. Реалізація семіотичного підходу забезпечує досягнення майбутніми учителями музичного мистецтва художнього смислу музичного твору, а отже, формування їхніх духовних цінностей.

ДЖЕРЕЛА

1. Арановский М.Г. Текст как междисциплинарная проблема: [Электронный ресурс] / М.Г. Арановский // Музыкальный текст: структура и свойства. — М. : Композитор, 1998. — Режим доступа : <http://www.opentextnn.ru/music/Perception/?id=1101>.
2. Бонфельд М.Ш. Музыка: Язык. Речь. Мышление. Опыт системного исследования музыкального искусства : моногр. / М.Ш. Бонфельд. — СПб. : Композитор, 2006. — 648 с.
3. Лотман Ю.М. Семиосфера / Ю.М. Лотман. — СПб. : Искусство, 2010. — 704 с.
4. Лотман Ю.М. Текст в тексте / Ю. Лотман // Труды по знаковым системам. — Тарту, 1981. — Вып. 15. — С. 3–18.
5. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів / уклали О. Скопненко, Т. Цимбалюк. — К. : Довіра, 2008. — 798 с.
6. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : [навч. посіб.] / О. Олексюк, М. Ткач. — К. : Знання України, 2004. — 264 с.
7. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти / Г.М. Падалка. — К. : Музична Україна, 1982. — 144 с.
8. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти : [навч.-метод. посіб.] / О.Я. Ростовський. — Т. : Навчальна книга — Богдан, 2011. — 640 с.
9. Щербакова А.И. Аксиологический поход к музыке и музыкально-педагогическому образованию / А.И. Щербакова // Проблемы и перспективы педагогического образования в XX веке. — М., 2000. — С. 15–25.